

Ziya'nın Ağıdı Üzerine*

Naciye KAYA

Ar. Gör., Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Özet

"Ziya'nın Ağıdı", "Ziya Türküsü", "Çamlığın Başında Tüter Bir Tütün", "Ziya'nın Atı", "Ham Meyveyi Kopardılar Dalından" gibi isimlerle anılan ağıt, Yozgat yöresinin en önemli türkülerinden biridir. Bu türkü hemen hemen bütün Yozgatlıların hafızasında yer etmiştir. Türkünün hikâyesi hakkında birçok söylenti mevcuttur. Bu makalede, türkünün ortaya çıkışı ile ilgili bilgilere, türkünün orijinal sözlerine ve bazı açıklamalara yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler Türkü, Yozgat, Ziya, Ağıt.

durum için, sebebi her ne olursa olsun, söylenmiş bu güzel sözlerin üzerinde çalışmalar yapılmalı, bilinmeyen tarafları, hikâyeleri ortaya çıkarılmalıdır. Türküler, konu çeşitliği bakımından da oldukça zengindir. Aşk, kahramanlık, ayrılık, ölüm, tabiat, güzellik, gurbet, türkü konularından bazılarıdır.

Daha çok ölüm, hastalık, doğal afetler gibi acı, üzücü bir olayın ardından söylenen ezgili sözlere ise ağıt diyoruz. İncelememize konu olan Ziya'nın Ağıdı ise bir kısmı türkü olarak söylenen aslında ağıt olarak yakılmış sözlerden oluşur.

Makalemizde, ilk olarak türkü-ağıt kavramlarını açıkladık ve birbirleri arasındaki ilişkiye açıklık kazandırmak istedik. Sonrasında türkünün Yozgat yöresine ait olması sebebiyle Yozgat- türkü münasebetini değerlendirdik. Ağıdın hikâyesini verip, türkü olarak söylenen ve bilinen kısımlarının kaynaklarda nasıl geçtiğini belirttik. Ardından, ağıdın ulaşabildiğimiz bütün bölümlerini paylaştık. Daha sonra ise, eserin daha iyi anlaşılmasını amaçlayarak ağıdın içinde geçen ve açıklama ihtiyacı duyduğumuz bazı kelime ve deyimleri ağıtta geçtiği şekilleri de vererek açıkladık.

1. Türkü- Ağıt Kavramları Arasındaki İlişki

Türküler gönülden gönüle uzayıp giden bir yoldur. Bu yola çıkan her insan bir kederi olsun olmasın, dinlediği türküde kendine ait bir şeyler bulacaktır.

* Bu çalışma, " Necati Şahin, "Ziya'nın Ağıdı", *Yozgat Divânı*, 1/2 (Temmuz- Ağustos- Eylül 2001) " adlı makaleden istifade edilerek hazırlanmıştır.

Ziya'nın Ağıdı, Yozgat yöresine ait meşhur bir türküdür. Türküler, halk edebiyatının en zengin alanlarından biridir. Türkçe söylenmiş şiir olarak tarif edebileceğimiz "Türkü" kelimesinin "Türki" yani "Türk'e ait olan" kelimesinden geldiği görüşü yaygındır.

Türküler bir toplumun kültür hazinesidir. Zamanında yaşanmış acı bir olay için ya da sevinçli bir

Türkünün tanımı şöyle yapılabilir:

*Halkın ruh halini, derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı olayları yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört mısralı ana bölümlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünlere 'türkü' denir.*⁰¹

Türkünün bizlere gelene kadarki oluşum aşamasını şu sözler çok güzel ifade etmiştir:

*Sözü hikmetli kılan nasıl şiirse, şiiri de kanatlandıran mûsikînin o efsûnkâr ritmidir... İç dünyamızdaki ilhamların bir tezâhürü olan şiir, müziğin büyüğü atmosferinde emsâlsiz bir güzelliğe erişir...Şiirdeki letâfete, mızrabın tellerle vuslatı eklenince; perde perde dokunan mısralar, dokunaklı bir ezgi haline gelir...Duygulardan dile yansıyan dizeler, notaların o esrarlı kanatlarını taktığı zaman; gönül semâlarımızda şehbâl açarak canlılık kazanır...Kalbimizdeki en içli duyguları ifade eden bu güzelim ezgiler, kültür dünyamızda şekillenip, gönül gergemizde nakışlandıktan sonra, zamanın sînesinde demlenerek bir muammanın sırrıyla hemhâl olur ve 'türkü' adını alır.*⁰²

Aynı zamanda türkülerle geçmişten geleceğe bir köprü kurularak millî kültür duygularımızın aktarımı sağlanmıştır. Bir zamanlar acı, hüznün, aşk, sevdâ gibi çeşitli duygularla söylenmiş

01. Doğan Kaya, *Anonim Halk Şiiri*, (İkinci Basım:Ankara, Akçağ Yay., 2004), s.148.

02. Mehmet Güneş, "Türkülerimize Dâir", *Yozgat Dîvânı*, 1/2 (Temmuz- Ağustos-Eylül 2001), s.89.

nice türkü dinledikçe bize özümüzü hatırlatır. Kendisi de Yozgat'lı olan Türk halk müziği sanatçısı, şair ve yazar olan Bayram Bilge Tokel, türkülerin kaderinin bu milletin kaderi olduğunu, millî tarihî maceramızın en acılı çizgilerinin türkülerin içinde gizli olduğunu söylemiştir. Bu sebeple türküden hareket edince yolumuzun halka çıkacağı, halktan hareket edince de yolumuzun türkülerle doğru uzanacağı kesindir. Halksız bir türkü olmayacağı ve düşünülemez gibi türküden bir halk da düşünülemez. Türkülerimizi koklasak burnumuza insan kokar, insanımızı koklasak buram buram türkü kokacaktır.⁰³

Bizler aslında türküden kaldığımız zaman kendimizi gurbette hissediyoruz. Hayatımızda türküler olmasa, ne hatıralarımız ne sevdalarımız ne de acılarımız olmaz. İnsan yapayalnız kalır. Türkülerimizde, bizim hayatlarımızdan kesitler var. Türkülerin içinde hikmet var, yaşama kurallarımız ve geleneklerimiz var. Ve esas bizi biz yapan, yüreğimiz ve gönlümüz var.⁰⁴

İncelememize konu olan ve Yozgat türküleri olarak bilinen bu eserin bir ölüm haberi üzerine yazıldığını biliyoruz. Hal böyle olunca ağıt konusuna da değinmek gerekecektir.

Türkü, ağıt ve diğer türler arasındaki ilgi ya da fark tam olarak kesin bir çizgi ile ayrılmamıştır. Bu halk edebiyatı

03. Bayram Bilge Tokel, "Türküler, İnsanlar ve Televizyon," *Yozgat Dîvânı*, 1/3 (Ekim-Kasım-Aralık 2001), s.85.

04. Fethi Gemuhluoğlu, "Türkülerle Merhaba," *Yozgat Dîvânı*, 1/1 (Mart- Nisan-Mayıs 2001), s.74.

yatı ürünlerinin isimlendirilmesi konusunda şu sözler önemlidir:

Yerli sözlü gelenekte gerek töreni(türkünün çağrılması belli düzenli bir tören içinde yapılıyorsa), gerekse çağrılan metni ve onun ezgisini adlandırmak için özel deyimler vardır; ama bu deyimler anlam kesinliğinden yoksundurlar ve bu bakımdan da anlaşmazlığa yol açabilirler. Kimi zaman, "ağıt"ın bütün konu ve biçim özelliklerini gösteren bir parça, bakarsınız, çok genel anlamlı olan bir kelime ile, örneğin "türkü" ya da "deme" sözleriyle adlandırılmıştır; yahut aynı bir deyim, örneğin "ağıt", hem ölü başında çağrılan türküyü, hem de içinde bu türkünün de yer aldığı bir sıra törenlerin bir bölümünü(ölü başında ağlama, sızlama, giysileri sergileme, vb.) gösterir; başka bir örnek alacak olursak: "bozlak" kelimesi aslında herhalde yalnız belirli bir ezgi ile çağrılan ve sonu acıklı biten bir macerayı anlatan "türkü çeşidi"ni adlandırdığı halde, giderek hem türküyü, hem de bu ezgili metnin anlatı çerçevesi diyeceğimiz nesirli "hikâye"yi gösteren bir deyim olmuştur. Evlenme törenlerinin belli birtakım işlemlerle söylenen türküler-tümüyle- "gelin ağıtı", "gelin yası" denir; aslına bakılırsa bunlara vesile olan olayda ölüm acısı niteliğinde bir yön yoktur.⁰¹

Türkü ve ağıt kavramlarını değerlendiren "türkü" teriminin kapsam alanını incelemek gerekir. "Türkü" te-

01. Ahmet Şükrü Esen, *Anadolu Ağıtları*, (Birinci Basım, İstanbul: İletişim yay., 1997), s.13,14.

rimi oldukça fazla anonim manzumeyi içine alan bir kavramdır. Konusu, ezgisi hatta şekil özelliği bile birbirinden farklı birçok manzume "türkü" adıyla adlandırılıyor. Böyle olunca ağıt da bu kapsamın içine girmiş oluyor. Hatta türkülere farklı bölgelerde, "şarkı", "hava", "ninni", "ağıt", "deme", gibi isimler de veriliyor.

Şükrü Elçin de Türkiye Türkçesinde Ağıtlar isimli kitabında, İnsanoğlunun ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme üzüntü, telaş, korku ve heyecan anındaki feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini, şikâyetlerini düzenli- düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülere genellikle "ağıt" adı verildiğini söylemiştir. Ağıt söyleyen kişiye "ağıtçı" sözü yaygınlaşmış ve "ağıt yakmak" deyimini kullanılmıştır.⁰²

İslamiyet'ten önceki devirlerde ağıt kelimesinin "sagu" deyimini ile karşılandığını biliyoruz. Bu kelimenin de "sıgtamak: ağlamak" fiilinden türemiş olduğu düşünülmektedir. Azerbaycan'da "ağı", Kerkük Türklerinde "sızlamag" ve Türkmence'de "ağı" ile birlikte "tavşa" adları da verilmektedir. Bölge bölge, yöre yöre isimler değişse de bu kavramlar hep aynı hisleri ifade eder.

Milletimizin önemli kültür değerlerinden biri olan ağıtların, bu konularda ilmî çalışmalar yapan çevrelerce de önemli bir kültür birikimi olduğu kabul edilmiştir. Ağıtlarda, bir ailenin,

02. Şükrü Elçin, *Türkiye Türkçesinde AĞITLAR*, (Ankara, Kültür Bakanlığı, 1990), s.1.

bir köyün, bir ilin, alanı biraz daha genişletirsek, bir milletin acıları, üzüntüleri, duygu değişimleri, karakter yapıları, gelenek ve görenekleri, daha bunun gibi pek çok duygu ve düşünceleri mevcuttur.

Ağıtların diğer önemli bir yanı ise ortak birtakım duyguları ifade etme özelliğine sahip olmasıdır. Ağıtlar, bu ortak duyguların ifadesi için çok önemli bir araçtır. Ağıtlar, yaralı gönüllerin, sevdiğine kavuşamayan âşıkların, evladını kaybeden bir ananın ya da memleketinden uzakta vatan, memleket aşkıyla yanan bir gurbetçinin duygularını dile getirmesinde önemli bir işlev görmektedir.

2. Yozgat Ve Türkü İlişkisi

Yozgat, Bozok yaylası üzerine yapılmış, birçok tarihi güzelliğe sahip bir şehirdir. Bu güzel ve asil şehir, camileriyle, külliyesiyle, hamamlarıyla, çeşmeleriyle, tarihî binalarıyla ve Türkiye'nin ilk millî parkı olma özelliğine sahip olan Çamlığı ile meşhurdur. Özellikle Çamlık birçok türküye, hikâyeye konu olmuştur. Yozgat, türkü sever ve dinler bir toplumdan oluşur.

Bizim ele alacağımız türkü de bir Yozgat türküsü olup ağıt şeklinde söylenmiştir. Yozgat, türkü bakımından oldukça zengin bir ildir. Çoğu Yozgat türküsünü başka memleketli insanlar da bilir ve söyler. Yozgat insanının türkü aşkı çok büyüktür. Her türkünün kendine has yürek yakan bir hikâyesi mutlaka vardır.

Yozgat tarih kokar, ilim kokar. Yoz-

gat insanı edeptir. Yozgat'ta ana-babaya, ataya saygı çok önemli bir yer tutar. Yozgat insanı, geleneklerine, göreneklerine fazlasıyla bağlıdır. Yozgat insanı hassastır, duygusaldır. Bu hassaslığın ve saydığımız, sayamadığımız diğer bütün güzel meziyetlerin sebebini Allah'a olan inanca bağlıyoruz. Çünkü türkülerinde bile Yozgat insanı, sabrı Mevlâ'sından bekler, sevgililer Yaratan'dan ötürü sevilir, her sıkıntıda O'na sığınılır. Sabır O'ndan beklenir. Ziya'nın Ağıdı'nda da böyle bölümler bulmak mümkündür:

Keten gömlek giyer kolu kırmalı,

Tekbir alıp namazına durmalı,

Nişanlına Mevla'm sabır vermeli...⁰¹

Yozgat'ın yetiştirdiği bir şair ve yazar olan İhsan Kurt ise, Yozgat'ın ve Yozgat insanının sevda iklimini Yozgat türküleriyle ifade etmiştir. Bu sevda ikliminin "Aynalı Körük"te canlanıp oyun olduğunu, "Yeşil Ayna" soku-lup bele düğün-dernek, toy olduğunu, "Hastane Önünde İncir Ağacı"nda kederlenip, acılarını artık yüreğinde saklayamayıp da "Çamlığın Başında Tüten Bir Tütün" olduğunu dile getirmiştir.⁰²

3.Ziya'nın Ağıdı'nın Hikâyesi Ve Orijinal Sözleri

Çoğu türkünün yazılmasına ilham olan duyguların altında bir aşk hikâyesi yatar. Genellikle bu aşklar vuslata ermeden sonlanmıştı. Aslında bu son,

01. Devamı, türkünün sözlerinin tamamını verdiğimiz bölümde, 9 numaralı kısımdadır.

02. İhsan Kurt, "Yozgat'a bakmasını Bilmek ya da Yozgat İklimi," *Şehriyar*,1/2 (Şubat 2008), s.16.

yanık bir türkü için yeni bir başlangıç olur. Aynı duygularla yanmış yakılmış yüreklere bir nevi tiryak vazifesi yapar. Her dinlemede, her söylemede o gönül yarası tekrar tekrar açılır. Âşık, yani geride kalan sevgili bundan rahatsızlık duymaz. Aksine onu, sevdiğini, her seferinde anmaktan mutluluk duyar.

Ziya'nın Ağdı, yıllar önce Yozgat'ta yaşanmış, sonradan dillere destan olmuş bir sevdanın adıdır. Fikriye Hanım ile röportaj yapma fırsatı bulan Necati Bey, bu sevdayı, yaşanmış ama anlatılamamış bir sevda hikâyesi olarak yorumluyor. Ayrıca bu sevdanın etkisinin aradan 60 yıl geçmesine rağmen hala devam ettiğini, sevdalı kadının anlatırken kirpiklerinin ıslandığını ifade ediyor. Hem anlatan kadının hem de hikâyeyi dinleyenin duygulandığını, dinleyecek olanların da kıskanacağı bir sevda hikâyesi olduğunu söylüyor.⁰¹

İşte böyle yanık bir yüreğin dile getirdiği bir sevda hikâyesini, tüm Yozgat ve diğer illerde de sevilerek dinlenen, dinleyince insanın kendinden bir şeyler bulduğu bu türkünün yazılış sebebini paylaşmak istedik. Türkünün hikâyesi hakkında birçok söylenti bulunmaktadır. Ancak biz türküyü yakan, yani bu hikâyenin asıl kahramanı olan “ Fikriye ” ile birebir görüşmüş olan Necati Şahin'in çalışmalarından istifade ederek, türkünün asıl hikâyesine ulaştık.

Türkünün hikâyesini kahramanlarını da tanıtarak şöyle ifade edelim:

01. Necati Şahin, “Ziya'nın Ağdı”, *Yozgat Dîvânı*, 1/2 (Temmuz- Ağustos- Eylül 2001), s.105.

Ziya (Bey): Yozgat'ın Karacalar köyündendir. Babasının adı Ömer'dir. Altı kardeşirler. Ziya, ailesinin tek erkek evladıdır. Yiğitliği ve mertliği ile nam salmış bir delikanlıdır. Ziya'nın atlara çok meraklı olduğu bilinir. Cirit oyununda usta olduğu, at yarışlarında ise yöresinin en gözdesi olduğu söylenmektedir.

Fikriye (Hanım): Yozgat'ın Kızıltepe köyündendir. Babası imamdır. Ziya ile nişanlanmıştır. Ziya öldükten sonra kuma üzerine evlenmiş ve çocukları olmuştur. Bu ağıttan başka şiirleri de vardır. Kendisi de şu an hayatta değildir.

Türkünün hikâyesi ise şöyledir. Ziya, Yozgat'ın Kızıltepe köyünde oturan Fikriye'ye sevdalanmıştır. Birbirine sevdalanan bu iki genç, her iki ailenin de rızasıyla nişanlanırlar. Eskiden malum olduğu üzere nişanlılar pek sık görüşemezmiş. Ziya ile Fikriye de bu durumu yaşamışlar ve köylerine gelip gidenlerden birbirlerini sormuşlardır.

Ziya bir gün tarlada ekin sulayan ırgatlara(çalışan, işçi) yemek getirir. Gittiği sırada ırgatlar, pantolonlarının paçalarını katlamış bir şekilde ekin sulamaktadırlar. Ziya da ırgatlar getirdiği yemekleri yiyip karınlarını doyurana kadar onlara yardım etmek ister. O da ayakkabılarını çıkarıp, pantolonunun paçalarını katlayarak ekin sulamaya başlar. Ziya o gün çok rahatsızlanır. Bir karın ağrısına tutulur. Aradan zaman geçmesine rağmen bu karın ağrısından kurtulamaz. Doktorlara götürülür ama derdine bir türlü çare bulunamaz.

Ziya artık iyice fenalaşmış yatağa düşmüştür. Bu sırada da tabii ki sevdiği hiç aklından çıkmamaktadır. Hep onun hayaliyle yaşar, hep onu düşünür. Sevdiğini görmek istemektedir. Ziya sevdiğini, Fikriye'yi son bir kez olsun göremeden hayata veda eder.⁰¹

Fikriye, Ziya'nın hastalığını duymuştur, bilmektedir. Ama babası, Fikriye'yi, Ziya'yı görmek için bir kere bile yanına yollamamıştır. Fikriye ancak Ziya'nın köyünden gelip gidenler vasıtasıyla haber alabilmektedir.

Bir akşam Fikriye ailesi ile birlikte otururlarken, Karacalar köyünden, sevdiğinin köyünden bir misafirleri gelir. Uzun bir sohbetin ardından, Fikriye'nin sabırsızlıkla beklediği o soru çıkar babasının ağzından. Gelen misafire, babası, Ziya'nın nasıl olduğunu sorar. Misafir ise damdan düşercesine, Ziya'nın öldüğünü söyler.

Fikriye o sırada elinde iğne, dikmektedir. Sevdiğinin Hakk'ın rahmetine kavuştuğunu duyduğu an, elindeki iğne yüksüğü düşer ve iğneyi parmağına batırır. Sevdiğinin bu ani ölüm haberi ile yıkılan Fikriye o an gönlüne gelen duygularla, gözyaşları içinde, sözler söylemeye başlar.

Fikriye Hanım 60 yıl sonra bunu şöyle anlatıyor:

Bir anda sanki her şey değişti. Dert ağlatır aşk söyletir derler ya, ben hem ağladım, hem söyledim. Akşamları yatağıma yatıyorum, ama uyku nerde?

01. Ziya'nın karın ağrısından öldüğü,

Fikriye'nin ağzından aktardığımız türkünün bölümlerinin içinde, 8 numaralı kısımda da geçmektedir.

Hudayı Rabbani, benim gönlüme görmediğim, duymadığım şeyleri dolduruyor. Ben ömrümde deniz görmedim, gemi de görmedim. Dilimden;

Uzun olur gemilerin direği,

Yanık olur anaların yüreği,

Mısraları dökülüyor. Bunlar Hudayı Rabbani'nin nimeti.⁰²

Yapılan röportajda Fikriye Hanım kendisini üzen başka bir olaydan daha bahsediyor. Bu olay kendisinin haberi olmadan, izinsiz bir şekilde söylediği ağıdın türkü olarak okunmasıdır. Bu duygularını şöyle ifade ediyor:

Ben, bunları sabah köyün kızlarına culfalıkta ağıt şeklinde söylüyorum. Onlar gözyaşları arasında dinliyorlar. Tabii bir kısmını ezberlemişler. Değişik mekânlarda söylemişler.

Bir gün radyoda Yozgat yöresinden Nida Tüfekçi'nin derlediği Bir Yozgat türküsü "Ziya'm" diye anons edildi. Türküyü gözyaşları arasında kalbimin bütün damarları titreyerek dinledim. Benden izinsiz alınmasına ve okunmasına çok üzüldüm. Beni fazla konuşturmayın, ben dertliyim, üzüntülüyüm.⁰³

Böyle bir hikâyeye sahip, yürek yangını ile söylenen bu ağıdın sözlerinin bir kısmı bestelenmiş ve türkü şeklinde söylenmektedir. Ağıdın, Fikriye Hanım'ın ağzından tamamına yakını vermeden önce, türkü olarak söylenen ve bilinen kısımlarını belirtmek istiyorum.

02. Necati Şahin, "Ziya'nın Ağıdı", *Yozgat Dîvânı*, 1/2 (Temmuz- Ağustos- Eylül 2001), s.105.

03. Necati Şahin, "Ziya'nın Ağıdı", *Yozgat Dîvânı*, 1/2 (Temmuz- Ağustos- Eylül 2001), s.105.

ruz.

Mehmet Özbek, türkünün sözlerini, hikâyesi olmadan, “Çamlığın Başında Tüter Bir Tütün” başlığı altında şöyle vermiştir:

Çamlığın başında tüter bir tütün,
Acı çekmeyenin yüreği bütün.
Ziya'nın atını pazara dutun,
Gelen geçen Ziya'm ölmüş desinler.

At üstünde kuşlar gibi dönen yâr,
Kendi gidip, ahbabları kalan yâr.

Uzun olur gemilerin direği,
Yanık olur anaların yüreği.
Ne sen gelin oldun, ne ben güveyi,
Onun için kapanmıyor gözlerim.

At üstünde kuşlar gibi dönen yâr,
Kendi gidip, ahbabları kalan yâr.

Ham meyveyi kopardılar dalından,
Beni ayırdılar nazlı yârımdan.
Eğer yârım tutmaz ise salımdan,
Onun için açık gider gözlerim.

At üstünde kuşlar gibi dönen yâr,
Kendi gidip, ahbabları kalan yâr.⁰¹

Yozgat İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü web sitesinde ise türkünün sözleri, hikâyesi ile birlikte “Ziya Türküsü” başlığıyla şöyle verilmiştir:

Çamlığın başında tüter bir tütün;
Acı gormiyenin yürüğü bütün
Ziya'nın atını pazara tutun
Gelen geçen Ziyam ölmüş desinler.

01. Mehmet Özbek, *Folklor Ve Türkülerimiz*, (Üçüncü Basım, İstanbul: Ötüken yay., 1994), s.274.

At üstünde guşlar gibi dönen yar,
Gendi gidip ehbabları yanan yar.

Benim yarım yaylalarda oturur
Ak elini soğuk suya batırır
Demedim mi yarım ben sana
Çok muhabbet tez ayrılık getirir.

At üstünde guşlar gibi dönen yar,
Gendi gidip ehbabları yanan yar.

Ham meyveyi koparttılar dalından
Ayırdılar beni nazlı yarımden
Demedim mi nazlı yarım ben sana
Çok muhabbet tez ayrılık getirir.

At üstünde guşlar gibi dönen yar,
Gendi gidip ehbabları yanan yar.⁰²

Görüldüğü üzere kaynaklarda da türkünün sözleri farklılık göstermektedir. Şimdi bu güzel ağdı yakan, bu içli sözleri söyleyen hikâyenin başkahramanlarından olan Fikriye (Hanım)'ın ağzından türkünün sözlerini verelim:

(1)

Uzun olur gemilerin direği,
Yanık olur anaların yüreği,
Ne sen gelin oldun ne ben güveyi,
Onun için açık gider gözlerim.
At üstünde kuşlar gibi dönen yâr,
Kendi gidip ahbabları kalan yâr.

(2)

Benim yârım yaylalarda oturur,
Ak ellerin soğuk suya batırır.
Demedim mi nazlı yârım ben sana,
Sık muhabbet tez ayrılık getirir.

02. <http://www.yozgatkulturturizm.gov.tr>, 14/01/2013.

At üstünde kuşlar gibi dönen yâr,
Kendi gidip ahbabları kalan yâr.

(3)

Çamlığın başında tüter bir tütün,
Acı çekmeyenin yüreği bütün.
Ziya'nın atını pazara tutun,
Gelen geçen Ziya'm ölmüş desinler,
Adını da hayırsıza koysunlar.

(4)

Ata binmiş de başı tuvalet,
Gel otur yanıma bir akıl öğret,
Senin nazlı yârin kime emanet.
At üstünde kuşlar gibi dönen yâr,
Kendi gidip ahbabları kalan yâr.

(5)

Sürün cezveleri, sürün kaynasın,
Ziya gelsin ciridini oynasın,
Kahpe felek muradına doymasın.
At üstünde kuşlar gibi dönen yâr,
Kendi gidip ahbabları kalan yâr.

(6)

Ziya'm ciritte de asla yenilmez,
Öyle yiğide de öldü denilmez,
Hasret gidenin de gözü yumulmaz.
Yuman gözlerini yâr gelmeyince,
Yumman cenazeyi yâr gelmeyince.

(7)

Evlerine vardım horantası çok,
İçlerine vardım nazlı yârım yok.
Etraf köylerde de hiç emsali yok,
Öyle yiğide de öldü denilmez,
Hasret gidenin de gözü yumulmaz.

(8)

Pembe pembe güldün, yanağın soldu,
Karın ağrısı da bahane oldu,

Hayırsız elbisen, bohçada kaldı.
At üstünde kuşlar gibi dönen yâr,
Kendi gidip ahbabları kalan yâr.

(9)

Keten gömlek giyer kolu kırmalı,
Tekbir alıp namazına durmalı,
Nişanına Mevla'm sabır vermeli.
Öyle yiğide de öldü denilmez,
Hasret gidenin gözü yumulmaz.

(10)

Hayal hayal eder elâ gözleri,
Unutulmaz o yiğidin sözleri,
Düşmanların gelmiş tebdil yüzleri.
At üstünde kuşlar gibi dönen yâr,
Kendi gidip ahbabları kalan yâr.

(11)

Emmin gitmiş nişanlını getirir,
Beş bacı da başucunda oturur,
Annen baban ekşiğini yetirir.
At üstünde kuşlar gibi dönen yâr,
Kendi gidip ahbabları kalan yâr.

(12)

Ziya'yı sorarsan yiğitler başı,
Felek beğendin mi yaptığın işi?
Ölüm yakışmıyor küçüktür yaşı.
At üstünde kuşlar gibi dönen yâr,
Kendi gidip ahbabları kalan yâr.

(13)

Sarı çiğdem, mor menekşe bitince,
Kırmızı gül için bülbül ötünce,
Eller yâriyle de zevke çıkınca,
Ararım bulamam nazlı yâr seni,
Nerede bulayım nazlı yâr seni.

(14)

Duman almış şu Soğluk'un başını,
Anan eyleyemez gözün yaşını,

Nişanlın çatlattı sabır taşını.
At üstünde kuşlar gibi dönen yâr,
Kendi gidip ahabları kalan yâr.

(15)

Kırmızı gül gibi ne tez uyandın,
Düşman derdin acısına hep yandın,
Nazlı yârini de kime inandın.
At üstünde kuşlar gibi dönen yâr,
Kendi gidip ahabları kalan yâr.

(16)

Yozgat'ın dağı da bir kara tepe,
Yârin istediği bir altın küpe,
Yozgat'ta gezmedim ben sere serpe.
At üstünde kuşlar gibi dönen yâr,
Kendi gidip ahabları kalan yâr.

(17)

Hastane derler de yedi köşeli,
Doktorlar geliyor eli şişeli,
Ziya'yı sorarsan yerde dōşeli.
At üstünde kuşlar gibi dönen yâr,
Kendi gidip ahabları kalan yâr.

(18)

Eşmeyi ellemeyin, eşme durulsun,
Ziya'mın ölüsü orda yumulsun,
Nazlı yârım acep kime verilsin?
At üstünde kuşlar gibi dönen yâr,
Kendi gidip ahabları kalan yâr.

Fikriye Hanım'ın ağdı iki kıta ekşiği ile okuduğu söylenmektedir.⁰¹ Türkü olarak söylenen ve yukarıdaki kaynaklarda geçen şekilde şu kıta da yer almaktadır. Ama Fikriye Hanım böyle bir bölümden bahsetmemiştir:

Ham meyveyi kopardılar dalından,

01. Necati Şahin, "Ziya'nın Ağdı", *Yozgat Dîvânı*, 1/2 (Temmuz- Ağustos- Eylül 2001), s.105.

Beni ayırdılar nazlı yârimdan.
Eğer yârım tutmaz ise salımdan,
Onun için açık gider gözlerim.
At üstünde kuşlar gibi dönen yâr,
Kendi gidip, ahabları kalan yâr.

4. Ağdın İçinde Geçen Ve Açıklanma Gereği Duyulan Bazı Kelime Ve Deyimler

Ağdın ulaşabildiğimiz, tüm bölümlerini paylaştıktan sonra, sözlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için, ağdın içinde geçen ve anlamları pek bilinmeyen, çoğu Yozgat yöresine ait olan bazı kelimeleri açıklamak istedik. Ağdın bölümlerini yukarıda numara vererek sıralamıştık. Açıklık kazandırılması gereği hissettiğimiz kelimeleri, bu numara sırasına göre açıklayacağız.

At üstünde kuşlar gibi dönmek: Atın üstünde hızlı hareket etmek anlamına gelmektedir. Bu deyim ile Ziya'nın cirit oynamasına gönderme yapılmıştır. Kuşların, gökyüzünde, hızlı ve akıcı uçuşları, dönüşleri Ziya'nın cirit oynarkenki haline benzetilmiş. Ciridi öyle güzel manevralar yaparak oynuyormuş ki adeta atın üstünde bir kuş gibi dönüyor gibiymiş. Bu deyim incelemiş olduğumuz ağdın nakarat kısmıdır:

At üstünde kuşlar gibi dönen yâr,
Kendi gidip, ahabları kalan yâr.

Çamlık: İç Anadolu'da insan etkisi ile meydana gelmiş, sayılı kalıntı ormanlardan birinin adıdır. Türkiye'nin ilk milli parkı olma özelliğine sahiptir. Ortalama yüksekliği 1350 m. kadardır. Yozgat insanı için önemli bir alandır. Genellikle Yozgat türkülerinde “

çamlık "tan dem vurulur. Bizim incelediğimiz ağıtta şu şekilde geçer:

Çamlığın başında tüter bir tütün,
Acı çekmeyenin yüreği bütün...

Pazara tutmak: Bir şeyi satmak üzere pazara çıkarmak, alıcıların görmesi için sergilemek manasına gelir. İncelediğimiz ağıtta, Ziya'nın atını pazara satmaya götürün ki pazara gelip gidenler onun atının satıldığını görüp Ziya'nın artık ölmüş olduğunu anlaşırlar, manasında şu şekilde söylenmiştir:

Ziya'nın atını pazara tutun,
Gelen geçen Ziya'm ölmüş desinler...

Tuvalet: Tuvalet kelimesi yine Yozgat yöresinde kullanılan eski bir kelimedir. Bir saç tarama şeklidir. Saçların ıslatılıp geriye doğru taranmasıdır. Ağıtta şu şekilde kullanılmıştır:

Ata binmiş de başı tuvalet,
Gel otur yanıma bir akıl öğret...

Cezve sürmek: Bu deyim, kahveyi pişirmek için cezveyi ateşin üstüne koymak anlamına gelir. Zaten incelediğimiz ağıtta da cezveleri sürmek ve kaynamak kelimeleri bir cümlede geçiyor. Yani kahveyi, cezveyi ateşe koyup kaynatmak manası çıkıyor. Ağıdın sözleri şu şekildedir:

Sürün cezveleri, sürün kaynasın,
Ziya gelsin ciridini oynasın...

Muradına doymamak: İstediyine gönlünce sahip olamamak anlamına gelmektedir. İncelediğimiz ağıtta ise feleğe karşı bir öfke ile şu şekilde söylenmiştir:

Ziya gelsin ciridini oynasın,

Kahke felek muradına doymasın...

Gözü yumulmamak: Gözü açık gitmek deyimi ile aynı anlamı taşımaktadır. İncelediğimiz ağıtta, Ziya sevdiğini son bir kez olsun göremeden öldüğü için hasretle, özlemlerle gitmiştir, bu yüzden de gözleri açık kalmıştır, manasında şu şekilde geçer:

Öyle yiğide de öldü denilmez,
Hasret gidenin de gözü yumulmaz...

Horanta: Yozgat yöresine ait bir kelimedir. Aile halkı, fertleri anlamına gelmektedir. Ağıtta Ziya'nın ailesinin kalabalık olduğundan bahsedilmiş, ölümü hatırlatılarak artık Ziya'nın onların arasında olmadığı, şu şekilde söylenmiştir:

Evlerine vardım horantası çok,
İçlerine vardım nazlı yârim yok...

Yanağı solmak: Bu deyim, hastalanmak, anlamına gelmektedir. Yanakları pempe, kırmızı olan birinin sağlıklı olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü yüzü canlıdır, bitkin ve hasta gözükmez. Ancak hasta birinin yüzü solgun ve cansız gözükür. Hasta olduğunun bir belirtisidir. Ağıtta da hastalanmak manasında şu şekilde geçmektedir:

Pembe pembe güldün, yanağın soldu,
Karın ağrısı da bahane oldu...

Elbisesi bohçada kalmak: Bu deyim de, ölmek manasına gelmektedir. Yani kıyafetlerini, elbiselerini, giymeden ölmek demektir. İncelediğimiz ağıtta, Ziya ile Fikriye nişanlıdırlar. Yozgat âdetinde, düğünde verilmek üzere, kız tarafı ve erkek tarafı birbirlerine hediyeli bohça hazırlarlar. Ağıtta geçen “

elbisen bohçada kaldı” sözünü hediye için hazırlanan kıyafetleri giyemeden öldü, şeklinde yorumluyoruz. Ağıtta şu şekilde geçmektedir:

Karın ağrısı da bahane oldu,
Hayırsız elbisen bohçada kaldı...

Tebdil: Arapça bir isimdir. Bedel kelimesinden gelir. Değiştirme, başka bir hale getirme demektir. Ağıtta, Ziya'nın ölümünü duyup gelen düşmanlarının bile yüzlerinin, bakışlarının, düşmanca tavırlarının değişip, bu ölüme onların da üzüldüğü manasına şu şekilde söylenmiştir:

Unutulmaz o yiğidin sözleri,
Düşmanların gelmiş tebdil yüzleri...

Soğluk: Yozgat'ta eskiden her ailenin Çamlıkta bir kar kuyusu bulunmuş. Kışın karları bu kuyulara doldurup, üzerini saplarla kapatırlarmış. Yaz boyunca da bu soğuk sulardan evlerinde kullanırlarmış. Bu nedenle bu kar kuyularına “soğukluk” ismi verilmiştir. Daha sonra bu kelime söylene söylene “soğluk” şekline dönüşmüştür. Soğluk, Çamlığın diğer bir adı haline gelmiştir.

Duman almış şu Soğluk'un başını,
Anan eyleyemez gözün yaşını...

Yerde dōşeli olmak: Yerde boylu boyunca yatmak, uzanmak manasına gelmektedir. Ağıtta Ziya'nın yerde dōşeli olması, onun ölmüş olarak yerde boylu boyunca yattığını ifade için şu şekilde söylenmiştir:

Doktorlar geliyor eli şişeli,
Ziya'yı sorarsan yerde dōşeli...

Eşme: Genellikle ırmak kenarlarında, kumlu yerlerde, az bir çaba ile eşin-

ce çıkan su çukurlarına verilen isimdir. Ağıtta, eşmeyi bozmayın, ellemeyin ki aka aka durulsun da, Ziya'm o temiz suda yıkansın, manasında şu şekilde geçmiştir:

Eşmeyi ellemeyin, eşme durulsun,
Ziya'mın ölüsü orda yumulsun...

Sonuç

Bazı türkülerin ağıtlara dayandığı bilinmektedir.⁰¹ Ağıt olarak söylenmiş sonradan türkü haline gelmiş örneklerden biri de “Ziya'nın Ağdı”dır. Ortaya çıkışı ve sözleri hakkında farklılıklar bulunan bu türkü ele alınıp incelenmeye çalışılmıştır.

Pek çok yerde üç veya dört kıtası mevcut olan bu türkünün tamamı bu yazı vesilesiyle bir araya getirilmiş, türküdeki yöresel kelimelerle ilgili açıklamalar yapılmıştır.

Ziya'nın Ağdı üzerine yapılmış pek fazla çalışma bulunmamaktadır. Yapılan bu çalışma ile dikkatleri “Ziya'nın Ağdı” türküsü üzerine çekip, konuyu çeşitli yönleri ile ele almak amaçlanmıştır.

Abstract

[On the elegy of Ziya]

This work, which is called “Ziya'nın Ağdı”, “Ziya Türküsü”, “Çamlığın Başında Tüter Bir Tütün”, “Ziya'nın Atı”, “Ham Meyveyi Kopardılar Dalından”, is one of the most significant songs of Yozgat. This song is so popular in the mind of people of Yozgat. There are too many sayings on the story of the song. In the article, the commented origin of the song, its lyrics and

01. İsmail Görkem, *Türk Edebiyatında Ağıtlar-Çukurova Ağıtları* (Birinci Basım, Ankara: Akçağ yay., 2001), s.29.

explained words are examined.

Key Words Song, Yozgat, Ziya, Dirge.

Kaynakça

Elçin, Şükrü. Türkiye Türkçesinde Ağıtlar. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990.

Esen, Ahmet Şükrü. Anadolu Ağıtları. Birinci Basım. İstanbul: İletişim yay., 1997.

Gemuhluoğlu, Fethi. "Türkülerle Merhaba" Yozgat Dîvânı, 1, 1: 74- 75, Mart-Nisan- Mayıs 2001.

Görkem, İsmail. Türk Edebiyatında Ağıtlar- Çukurova Ağıtları. Birinci Basım. Ankara: Akçağ yay., 2001.

Güneş, Mehmet. "Türkülerimize Dâir", Yozgat Dîvânı, 1, 2: 89- 93, Temmuz-Ağustos- Eylül 2001.

Kaya, Doğan. Anonim Halk Şiiri. İkinci Basım. Ankara: Akçağ yay., 2004.

150

Kurt, İhsan. "Yozgat'a bakmasını Bilmek ya da Yozgat İklimi," Şehriyar,1, 2: 14- 16, Şubat 2008.

Oğuz, M. Öcal ve diğerleri. Türk Halk Edebiyatı- El Kitabı. Dördüncü Basım. Ankara: Grafiker yay., 2006.

Özbek, Mehmet. Folklor Ve Türkülerimiz. Üçüncü Basım. İstanbul: Ötüken yay., 1994.

Şahin, Necati. "Ziya'nın Ağıdı," Yozgat Dîvânı, 1, 2: 104- 106, Temmuz- Ağustos- Eylül 2001.

Tokel, Bayram Bilge. "Türküler, İnsanlar ve Televizyon" Yozgat Dîvânı, 1, 3: 85- 87, Ekim-Kasım-Aralık 2001.

<http://www.yozgatkulturturizm.gov.tr>, 14/01/2013.